

בא

התשע"ח

"וברכתם גם אותי"

מאת

יצחק חיים סבתו

א.

בפרשת השבוע פרשת בא נפגשים אנו עם היציאה ממצרים. אחר עשרת המכות ובראשם מכת בכורות נשבר פרעה ומשלח את עם ישראל לדרכו.

במשפטים הספורים הנאמרים על ידי פרעה באותם רגעים גדולים בהם הוא קורא למשה ואהרן ומכריז על כניעתו ועל רצונו שיצאו ישראל ממצרים מופיעה מילה אחת מספר פעמים רב ובולט, ואמרת דרשוני.

כך אומר הכתוב " ויאמר קומו צא מתוך עמי, גם אתם גם בני ישראל, ולכו עבדו את ד' כדברכם: גם צאנכם גם בקרכם קחו כאשר דיברתם, וברכתם גם אותי". המילה 'גם' חוזרת לא פחות מחמש פעמים, וקל להיווכח שהיא אינה נצרכת בחלק מן הפעמים.

כבר ראינו בפרשיות אחרות של תורה, כי מילה זו היא מילת 'צופן', דרכה מעבירה התורה מסרים וטעמים ללומדיה.¹

אמנם כיון שמילה זו תדירה היא בתורה, הרי שיש לדרשה כאשר היא נוכחת בצורה יוצאת דופן, (כבדוגמה המובאת לעיל), או כאשר ישנו הקשר ברור למהלך כולל יותר.

גם כאן, אם נתחקה אחר ההופעות של מילה זו לאורך הפרשות האחרונות, בהקשר של המקבץ הנמצא בפרשתנו - העוסק במאבק הישיר מול פרעה המסרב להוציא את ישראל - נגלה כי היא מקפלת בתוכה תמצית פנימית מכל מהלך יציאת מצרים.

ולא רק זאת, אלא הבנות אלו ימשיכו ללוות אותנו וללמד פרקים נוספים בהבנת חיי ישראל במדבר.

ב.

הפעם הראשונה שמופיעה מילה זו בפרשיות אלו - בהקשר לעימות מול פרעה - נמצאת בפגישה הראשונה של משה ואהרן עם פרעה. הם אומרים לו "כה אמר ד' א-לוהי ישראל שלח את עמי". ..והא עונה "מי ד' אשר אשמע בקולו, לא ידעתי את ד', וגם את ישראל לא אשלח". לא מכיר את הבורא, ולא אשלח את ישראל. כלומר אף אם תבקשו לשלח את ישראל משום העינוי שהם עוברים, ללא קשר דווקא לאלוקים, לא אסכים.

ופרעה לא מסתפק בסירוב זה אלא הוא מחמיר את השיעבוד וגוזר את גזירת התבן. כתוצאה מהכבדת הסבל פונה משה לד' וזועק 'והצל לא הצלת את עמך', ועונה לו ד' בשתי נבואות: הראשונה בסוף פרשת שמות והשנייה בתחילת פרשת וארא. בדיבור הזה השני נאמר למשה "..."וארא אל אברהם ..וגם הקימותי בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען.. וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידם אותם..".

יש כאן ברית אבות וגילוי שם ד' - כנגד מאמר פרעה 'לא ידעתי את ד'. ראיית סבל ישראל במצרים - כנגד דבר פרעה 'וגם את ישראל לא אשלח'. הוא אומר 'לא מכיר את ד', ולא מעניין אותי סבל ישראל'. מגיב הבורא בנבואה למשה ' ואני אומר - 'גם וגם'. גם משום היותי זוכר ברית אבות וא-לוהי ישראל פרעה ישלח העפ וגם משום סבל ישראל במצרים אשר אני רואה אותו הוא ישלח את ישראל מארצו.

אלו הן תשתיות המאבק בין משה כשליח ד' לבין פרעה. אלן הן העמדות שעומדות ברקע של תהליך עשרת המכות.

¹ כגון במעשה יצחק ורבקה. ובמקומות נוספים .

ג.

והנה מתחילים המופתים והמכות. תחילה מופת הפיכת מטה אהרון לתנין. ותגובת פרעה לא מאחרת לבא "ויקרא גם פרעה לחכמים ומכשפים ויעשו גם הם חרטומי מצרים בלהטיהם כן, וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינים..".

פרעה לא מתרגש. גם לי יש כח כמו לכם. יש חלופה לכח הרוחני שאתם מייצגים. 'גם פרעה' כנגד כוח משה. מלכות מול מלכות. 'גם החרטומים' כנגד כח אהרון ומטהו. מופת מול מופת.

במילים אחרות: 'שני הגמין' מבטאים² את האלטרנטיבה של פרעה ומכשפיו למשה ואהרון.

ד.

ומכאן מתחילות המכות, ונראה שאינן עושות רושם על פרעה ומצטרפות לעמדת הבסיס של פרעה ולאמונו בעוצמתו ובכח חרטומו. ככתוב אחר מכת דם "'ויפן פרעה ויבא אל ביתו לא שת ליבו גם לזאת". וככתוב אחר מכת ערוב "'ויכבד פרעה את ליבו גם בפעם הזאת ולא שילח את העם".

אמנם למרות הדמיון בין תגובת פרעה בשתי המכות, התרחש מפנה מרכזי באמצען:

במופת התנין ובמכת הדם והצפרדע, החרטומים עושים אותו הדבר. ומכאן תגובת פרעה למכת הדם. 'גם החרטומים כח להם ככם'. ('גם לזאת' מכת החרטומים)

אך אחר מכת הכינים אותם החרטומים כבר לא יכולים להביא. הם אומרים 'אצבע א-לוהים היא'. מכאן ואילך מסתיים כוחם. נפלה משענת מספר אחד של פרעה. ה'גם' הראשון התמוטט. אין אלטרנטיבה לכח הנהגת הטבע בידי ד'.

אך פרעה עדיין מחזיק מעמד בזכות ה'גם' השני - 'גם פרעה'. כח מלכותו. וכוחו היה גדול מכח מכשפיו. (כפי שמגלה הזוהר). הם ממשיכים לעמוד שם מכוחו. ואכן ד' מעמידו ונותן לו עוד כח עד סיום המכות. ומכאן תגובת הכבדת ליבו במכת הערוב שבאה אחר מכת הכינים ('גם בפעם הזאת'³ - מצד עצמו)).

ה.

מפנה זה נותן אותותיו גם אצל משה ואהרון. ממכת הכינים ואילך מסתיים תפקיד אהרון הישיר. שהרי הכניע כבר את החרטומים. ומתחיל תפקיד משה.

---

² הדבר בולט בפסוק זה, שכן היה ניתן לכתוב את הפסוק ללא המילה 'גם'. 'ויקרא פרעה למכשפים ויעשו בלטיהם כן'. ברור הדבר כי יש כאן דרך המילה 'גם' את ההעמדה של החלופה. 'גם פרעה' ו'גם המכשפים'.
³ אגב, המילה 'הפעם' התחילה להופיע במכות משה ומשמשת את פרעה כל פעם להנצל ולהתחמק. אצל פרעה מופיע מילה זו שלוש פעמים. תחלה כאן, אחר כך כתגובה למכת ברד הוא אומר "חטאתי הפעם, ד' הצדיק ואני ועמי הרשעים העתירו אל ד' ורב מהיות קולות א-לוהים ובד, ואשלחה אתכם". ופעם שלישית אחר מכת הארבה "'ועתה שא נא חטאתי אך הפעם והעתירו לד' א-לוהים ויסר מעלי רק את המוות הזה". יש כאן התייחסות לשלוש מכות ואחר כך באו שלוש פעמים סירוב. ואחר שד' הוא הכביד את ליבו הרי לנו 'המשחק' אשר שיחק ד' במצרים ג' פעמים. ונרמז במילה אשר **התעללתי** במצרים ופרש' 'שיחקתי' כמו אצל בלעם ושם כתוב 'אשר התעללתי בי', ושם גם כן היה ג' פעמים. (מילה זו מופיעה רק בשתי מקומות אלו בתורה) האתן שיחקה בבלעם ג' פעמים. והתגלה שמלאך ד' הוא העומד מאחרי הדברים. והוזכר בכתוב בשם שלוש רגלים, אך ג' רגלים אלו רמז היו לשימוש בבלעם לברכות את עם ישראל, ג' פעמים. דרך העובדה שבלעם הכביד את ליבו זכו ישראל לברכות, ועל זה אמר בלק 'לקב אויבי לקחתך והנה ברכת בך זה שלוש פעמים'. 'שיחק' ד' בבלעם ולכד חכמים בערמם

מכאן ואילך הוא המכה את מצרים במטה אשר בידו, ולא אהרון ומטהו. המאבק עתה הוא מלכות משה מול מלכות פרעה. אין אהרון יכול להתמודד מול פרעה, ואין זה תפקידו הישיר. ככתוב "הנה נתתיך אלוהים לפרעה ואהרון אחיך יהיה נביאך".

.א

פרעה ממשיך בהקשחת ליבו, אך עתה -ממכת ערוב ואילך- לובשת הכבדת הלב צורה של משא ומתן. שהרי כבר משענת אחת נשמטה מידי, וכך עתה משה הוא העומד מולו.

במקום לסרב באופן טוטלי לדרישת משה ואהרון הוא מסכים באופן חלקי. מנסה לרכך את העמדה של משה הדורש יציאה כוללת ולחפש בה בקיעים. במקום שתלכו כולכם 'גם' – למרחוק, 'גם' –הטף, 'גם' –הצאן. תצאו חלקית.

הוא מכניס את המילה 'רק' כלומר אכן תצאו, אבל לא כולם אלא -'רק'... לא 'גם'. ככתוב אחר מכת ערב אנוכי אשלח אתכם..רק הרחק לא תרחיקו ללכת...". ומובא אחר מכת חושך 'לכו עבדו את ד'. ..רק צאנכם ובקרכם יוצג גם טפכם⁴ עמכם".

.א

ובאה תגובת משה החזקה אחר מכת החושך "גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות ועשינו לד' א-לוהינו וגם מקננו ילך עמנו לא תישאר פרסה..".

כלומר לא רק שהעמדה הראשונית שלנו לא התרככה. 'והגם' שלנו במלא עוצמתו ומילואו כולנו יוצאים. אלא יופיע כאן 'גם' חדש ומהפכני. – 'גם אתה'.

היינו גם אתה תצטרף לרצון להוציא אותנו ולעבודת ד' שלנו. ותחת 'גם פרעה' שהצליח להציג עד עתה אלטרנטיבה למשה ולדבר ד'. הרי עתה יצטרף היגם הזה לשורות ישראל. ואתה עצמך תתן בידינו זבחים ועולת ותחפוץ להתברך בברכתנו.

זאת פרעה לא יכול לסבול "ויאמר לו פרעה לך מעלי הישמר לך, אל תוסף ראות פני, כי ביום ראותך פני תמות" אי אפשר לכוזר 'גם' להתרחש במציאות. או אני מלך או אתה.

.ב

ושוב פרעה מתבדה.

ואחר מכת בכורות הוא קם בעוד לילה ואומר 'קומו צאו מתוך עמי'. ואתכם כולכם. כל מה שריציתם בשלמות. ה'גם' שלכם ניצח. 'גם אתם, גם בני ישראל⁵ ולכו עבדו את ד' כדברכם. גם צאנכם גם בקרכם קחו כאשר דיברתם'. עתה בשונה מכל הפעמים הקודמות לא משה בא אליו אלא הוא בא אל משה. משה המלך והוא העבד המבקש מהמלך שיצא. והוא מאמר משה 'וירדו כל עבדיך אלה אלינו והכוונה לפרעה כמובא

⁴ אחר שלא הסכים לטף אחר מכת הברד.

⁵ וכך מסביר רש"י שם "גם אתם – הגברים. גם בני ישראל-הטף. לכו עבדו את ד' כדברכם. הכל כמו שאמרתם, ולא כמו שאמרתני אני. בטל- ולא אשלח, בטל- מי ומי ההולכים, בטל- רק צאנכם ובקרכם יוצג. ....כאשר דיברתם –גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות."

ברש"י) והשתחוּו לי לאמר צא אתה וכל העם הזה אשר ברגלך ואחרי כן אצא'. והעבד הוא המשתחוּוה למלך.

וכאן בא החידוש הגדול והמהפכני, גולת הכותרת של יציאת מצרים. 'וברכתם גם אותי'.

תשתפו גם אותי בעבודת ד' שלכם. אני זקוק לכם. ה'גם' האלטרנטיבי שלי התמוסס כולו, ולא די בזה אלא הצטרף אליכם. במקום חלופה הוא נספח ומבקש להיות חלק - 'וברכתם גם אותי'..

ט.

ולא רק זאת אלא כתיב "וגם ערב רב עלה איתם. ומגלה הזוהר כי הם החרטומים. הם עלו והסתפחו בפועל לישראל. ותחת ויעשו גם הם חרטומי מצרים'. הם נספחו ונוספו לישראל. 'גם' חדש במובן של מצטרף גם הוא ולא במובן של אלטרנטיבה. גם ערב רב עלה איתם. בכך נשלמה 'עבודת הגם' הגדולה. גם פרעה, גם המכשפים.⁶

ויסוד הדבר טמון בעמדת היסוד שנמצאת בדברי פרעה באמצע דיבורו 'בעל הגמין'. 'לכו עבדו את ד' כדברכם' מאז. פרעה מכיר את ד' ואת עמו - 'גם בני ישראל'. תחת לא ידעתי את ד' ואת ישראל לא אשלח.

ובאה והתקיימה ההבטחה 'וגם הקימותי את בריתי'. וגם שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם. .. ולקחת אתכם לי לעם והייתי לכם לא-לוהים וידעתם כי אני ד'!"

---

⁶ אמנם בהמשך ח"י ישראל במדבר. עלה משה לקבל תורה, ונשאר אהרון לבדו. מול הערב רב, - החרטומים, והם גברו עליו "ויקח אותו מידם" היד שלהם גברה על ידו. ויצא העגל הזה, כדברי הזוהר בפרשת כי תשא. בהרחבה. וסיבת מרידתם מובא שם בזוהר הייתה כי במצרים היו ראשים וכאן נספחים. כלומר 'הגם' כנספח קשה לנפש הבהמית במקום ה'גם' כחלופה. מנצחונם על אהרון למדים אנו כי גם במצרים כח אהרון ממשה בא לו ולכן ניצח החרטומים. וכמובן מפשט הפסוקים אשר הנבואה באה למשה וממנו לאהרון. (כמו 'בלעומת זה' החרטומים כחם מפרעה). לכן כאשר עלה משה למרום לא יכל עמוד מולם. ואולי זה רושם 'חרון האף' הנאמר על משה כאשר סרב לילך לשליחות- הנה אהרון אחיך הלוי.. וגם הולך לקראתך' בפשט בכדי שתלכו יחדיו וברמז 'כנגדך' משלים אותך, אך בעגל נפלה ההנהגה המשותפת והוא לקראתך' מולך הפוך ממך (כמוזכר להבדיל על עשיו מול יעקב). גם סירוב משה הוא כנגד הכבדת לב פרעה אך אצל פרעה בא מגאווה ואצל משה בא מענווה. על כן זכה משה לכתר מלכות. "ויהי בישראל מלך". ותמיד אומר 'ונחנו מה' כל כוחי ומלכותי מתר א-לוה אשר על ראשי ולו יאתה תהילה. על כן ניצח את פרעה. ולכן גם נפילת העגל תוקנה בשובו, מיד כיתת העגל ושב אהרון לעמוד לצידו ככתוב "ואתפלל גם בעד אהרון בעת ההיא". ובמשכן נתגלה הדבר לעין כל שירדה שכינה דווקא על יד שניהם והוא עומד ומשמש. והרחבנו בדבר במקום אחר ואכ"מל.